



7-дәріс



ҚАЗАҚСТАННЫҢ
АШЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ

ЖЕКЕ ҚАРЖЫ

Салықтық жоспарлау





Сұрақтар:

1. Салық түсінігінің мәні және мазмұны
2. Салықтың атқаратын функциялары
3. Қазақстан Республикасының салық жүйесі

Жеке қаржыларды басқару барысында мемлекетке міндетті түрде төленетін салық туралы, олардың түрлері, және олар қай кезде не үшін алынатыны туралы білген жөн. Салық - мемлекеттік және муниципалитеттердің қызметін қаржылай қолдау үшін ұйымдардан және жеке тұлғалардан түрлі деңгейдегі мемлекеттік органдардың мәжбүрлеп жиналатын міндетті төлемдер. Салықтардың өзге төлемдерден айырмашылығын білу маңызды, олар қайтарымсыз жиналатын төлеушілердің белгілі бір әрекетінің нәтижесі болып табылады.

Салық жинау салық заңнамасымен реттеледі.

Салық - мемлекеттік органдардың қызметін қамтамасыз ету мақсатында заңды және жеке тұлғалардан жиналған мемлекет төлейтін міндетті төлем. Салық міндетті төлем болып табылады және оны төлеу белгілі бір құқықтық шарттарды орындауды талап етеді. Баждар - мемлекеттік қызметтің орнына заңдық маңызы бар іс-әрекеттер жасау үшін алынатын міндетті төлемдердің түрлері.

Анықтау нысаны бойынша салықтар міндетті төлемдердің ерекше түрі болып табылады. Олар осындай белгілер бойынша басқа міндетті төлемдерден ерекшеленеді:

- салықтар қайтарылмаушылық және тегін жағдайда алынады;
- салық төлеушілермен алдын ала келісімсіз салық төлеу көлемін белгілеудің біржақты болуы;
- салық төлеу тек бюджетке жүргізіледі;
- салық түрінде ақша қаражатын алу нақты мақсатқа бағытталмайды;
- салықтар мемлекеттің ажырамас атрибуты болып табылады және жоғары заң күшінің актілеріне негізделеді.

Салықтың мәні мемлекеттің қоғамның пайдасы мен мүддесі үшін жалпы ішкі өнімнің белгілі бір бөлігін міндетті жарна түрінде шоғырландыру. Салықы жалпы ішкі өнім өндірісінің негізгі қатысушылары төлейді:

- материалдық және материалдық емес игіліктер қалыптастыратын және белгілі бір табыс алатын қызметкерлер;
- кәсіпкерлік саласында әрекет ететін шаруашылық субъектілері, капитал иелері

Салық төлеушілер және салық салу элементтері анықталған жағдайда ғана салық белгіленген болып есептеледі, яғни:

- салық салу объектісі;
- салық базасы;
- салық кезеңі;
- салық ставкасы;
- салықты есептеу тәртібі;
- салықты төлеу тәртібі мен мерзімі.

Салық салу объектілері болып табылады:

1. пайда (дивидендтерді қоса алғанда табыс, борыштық міндеттемелер бойынша пайыздар);
2. мүлік (ақша, бағалы қағаздар, өзге мүлік және мүліктік құқықтар; зияткерлік қызмет нәтижелері; материалдық емес игіліктер);
3. тауарларды, жұмыстарды және қызметтерді өткізу бойынша операциялар;
4. сатылған тауарлардың, орындалған жұмыстардың, көрсетілген қызметтердің құны.

Салық жүйесі салықтар мен алымдар жиынтығымен ғана емес, сондай-ақ салық салудың бекітілген принциптерімен де айқындалады. Салық жүйесі-бұл салықтар мен алымдарды белгілеу, енгізу, өзгерту, жою тәртібі, салықтар мен алымдарды әртүрлі деңгейдегі бюджеттер арасында бөлу тәртібі, салық төлеушілердің (алымдарды төлеушілердің) құқықтары мен міндеттері, есептілік пен салықтық бақылауды ұйымдастыру, салық қатынастары субъектілерінің жауапкершілігі.

Салық жүйесін құру принциптері:

- тікелей және жанама салықтарды үйлестіру;
- салық салудың әмбебаптығы;



- барлық салық құқық қатынастары субъектілері үшін салық ауыртпалығының тең болуы;
- салық салудың бір мәртелігі;
- салық жеңілдіктері жүйесін пайдалану;
- салық салу шарттарының тұрақтылығына ұмтылу;
- салық заңдарының кері күшіне тыйым салу.

Барлық салықтар бірнеше түрге бөлінеді: тікелей және жанама салықтар.

Салықтар тікелей, яғни экономикалық агенттерден өндіріс факторларынан алынатын табыс үшін салынатын және жанама, яғни тауарларға және қызметтерге салынатын, тұтыну тауарлары үшін өзіндік бағалар бойынша салынатын салық болып жіктеледі.

Тікелей салықтарға жеке табыс салығы, пайдаға салынатын салық және сол сияқты басқа да салық түрлерін жатқызуға болады.

Жанама салықтарға қосылған құн салығы, акциздер және басқа да салықтар кіреді.

Салықтың атқаратын функциялары

Салық бір мезгілде төрт негізгі функцияны орындайды: фискалдық, бөлуші, реттеуші және бақылаушы.

• **Фискалдық салық салу функциясы** - салық салудың негізгі функциясы. Тарихи тұрғыдан, ең ежелгі болып саналады және салықтар мемлекеттік бюджеттің кірістерінің басым бөлігін құрайды. Функцияны жүзеге асыру салықтық бақылау мен салықтық санкциялар есебінен жүзеге асырылады, бұл белгіленген салықтардың барынша жиналуын қамтамасыз етеді және салық төлеуден жалтаруға кедергі келтіреді. Қарапайым тілмен айтқанда, бұл мемлекет пайдасына салық жинауды білдіреді. Осы функцияның арқасында салықтың негізгі мақсаты - мемлекеттің қаржы ресурстарын қалыптастыру және жұмылдыру жүзеге асады. Салық салудың барлық басқа функциялары фискальды функциядан туындайтын қосымша қызметтерді білдіреді.

• **Салық салудың бөлуші (әлеуметтік) функциясы** - әлеуметтік табыстың қайта бөлінуінен тұрады. Салық ауыртпалығын халықтың неғұрлым күшті санаттарына жүктеу есебінен азаматтардың әлсіз және қорғалмаған санаттарының пайдасына қаражат беру жүргізіледі

• **Салық салудың нормативтік функциясы** - мемлекеттік экономикалық саясаттың түрлі міндеттерін салық механизмдері арқылы шешуге бағытталған. Салық салудың нормативтік функциясы шеңберінде үш субфункция туындайды: ынталандыру, дестимуляциялаушы және жаңғырту.

1. Салық салудың ынталандырушы функциясы - түрлі экономикалық процестердің дамуын қолдауға бағытталған. Ол жеңілдіктер мен салықтан босатулар жүйесі арқылы жүзеге асырылады. Қолданыстағы салық жүйесі шағын бизнеске, мүгедектер кәсіпорындарына, ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілерге, өндірістік және қайырымдылық қызметіне күрделі салымдар жасайтын ұйымдарға салықтық жеңілдіктердің кең спектрін ұсынады.

2. Салықтардың дестимуляциялаушы функциясы, керісінше, мемлекеттің протекционистік экономикалық саясатын іске асыруы жолымен қандай да бір экономикалық процестердің дамуын тежеуге бағытталған. Бұл жоғары салық ставкаларын енгізу, капиталды әкету салығын, жоғары салық баждарын, мүлік салығын және т. б. белгілеу арқылы көрінеді.

3. Жаңғырту функциясы - пайдаланылатын ресурстарды қалпына келтіруге арналған қаражатты шоғырландыруға бағытталған. Бұл функция минералдық-шикізат базасын қалпына келтіруге, су үшін төлем және т. б. аударымдарды орындайды.

• **Салықтық бақылау функциясы** — мемлекеттің ақша қаражатының бюджетке уақтылы және толық түсуін қадағалауға және қаржы ресурстарының көлемін салыстыруға мүмкіндік береді. Бақылау функциясының арқасында салық механизмінің тиімділігі бағаланады, қаржы ресурстарының қозғалысын бақылау қамтамасыз етіледі, салық жүйесі мен бюджет саясатына өзгерістер енгізу қажеттілігі анықталады. Салық-қаржылық қатынастардың бақылау функциясы тек бөлу функциясының әрекет ету жағдайында ғана көрінеді.

Салық жүйесі –грек тілінде жүйе - тұтас, құрамдас бөліктер бірігу деген мағынаны білдіреді. Салық төлеушілер мен мемлекеттің мүдделерін қамтамасыз ету үшін бір-бірімен байланысты салықтардың жиынтығынан тұратын белгілі бір тұтас кешен.

Жалпы алғанда, салық жүйесін сипаттай отырып, салықтардың, алымдардың және басқа да міндетті төлемдердің әрбір түрінің сипатын жеткілікті түсінуге болады. Бұл ұғымдар белгілі бір операциялық циклдармен, төлем көздерімен және басқа да факторлармен байланысты ерекшеліктерге ие.



Қазақстан Республикасының салық жүйесі

Республика аумағында тіркелген табыс алатын жеке тұлғалар салық төлеуге міндетті. Қазақстан Республикасында Мемлекеттік бюджетінің реттеуші көздері болып табылатын жалпы мемлекеттік салықтар қолданылады, олар бойынша аударымдар сомасы кезекті жылға арналған республикалық бюджет туралы Қазақстан Республикасының Заңында айқындалған тәртіппен тиісті бюджеттердің кірістеріне және жергілікті бюджеттердің кіріс көздері болып табылатын жергілікті салықтар мен алымдарға түседі. Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер:

1) салықтар: корпоративтік табыс салығы; жеке табыс салығы; қосылған құн салығы; акциздер; экспортқа рента салығы; жер қойнауын пайдаланушылардың арнайы төлемдері мен салықтары; әлеуметтік салық; көлік құралы салығы; жер салығы; мүлік салығы; ойын бизнесі салығы; бірыңғай жер салығы;

2) бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер: мемлекеттік баж; алымдар: тіркеу алымдары; Қазақстан Республикасының аумағы бойынша автокөлік құралдарының жүріп өткені үшін алым; аукциондардан алым; жекелеген қызмет түрлерімен айналысу құқығы үшін лицензиялық алым; телевизия және радио хабарларын тарату ұйымдарына радиожилік спектрін пайдалануға рұқсат беру үшін алым; азаматтық авиация саласындағы сертификаттау үшін алым; жер учаскелерін пайдаланғаны үшін; жер үсті көздерінің су ресурстарын пайдаланғаны үшін; қоршаған ортаға эмиссия үшін; жануарлар дүниесін пайдаланғаны үшін; орманды пайдаланғаны үшін; ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды пайдаланғаны үшін; қалааралық және (немесе) халықаралық телефон байланысын; кеме қатынайтын су жолдарын пайдаланғаны үшін; сыртқы жарнаманы орналастырғаны үшін.

Салықтардың, бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің сомалары Қазақстан Республикасының Бюджет кодексінде және республикалық бюджет туралы заңда айқындалған тәртіппен тиісті бюджеттердің кірістеріне түседі.

Қазақстан Республикасының аумағында қолданылатын салықтар тікелей және жанама бөлінеді. Жанама салықтар қосылған құн салығы мен акцизді қамтиды. Басқа салықтар тікелей салықтар болып табылады. Қазақстан салықтарын келесідей топтастыруға болады.

Табыс салықтары

- Корпоративтік табыс салығы (республикалық бюджетке түседі). Салық төлеушілер-заңды тұлғалар. Жалпы ставка жиырма пайызды құрайды, төлеушілердің жекелеген санаттары үшін он және он бес пайыз мөлшерінде жеңілдікті ставкалар бар.
- Жеке табыс салығы (облыстық, жергілікті бюджеттерге, сондай-ақ Республикалық маңызы бар қала мен астана бюджеттеріне түседі). Салық салу объектілері бар төлеушілер – жеке тұлғалар. Салық салу объектісі-жылдық табыс. Ставка-он пайыз.
- Әлеуметтік салық (облыстық, жергілікті бюджеттерге, сондай-ақ Республикалық маңызы бар қала мен астана бюджеттеріне түседі). Төлеушілер-заңды тұлғалар мен кәсіпкерлер. Заңды тұлға үшін Объект-қызметкерлердің саны, жеке кәсіпкер үшін – өз қызметкерлеріне сыйақы төлеуге байланысты оның шығыстары. Жалпы мөлшерлеме-он бір пайыз, ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін жеңілдікті ставкалар бар.

Меншікке салынатын салықтар

- Заңды және жеке тұлғалардың мүлкіне салынатын салық (Республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті бюджеттері мен бюджеттеріне түседі). Төлеушілер-меншік иелері және жылжымайтын мүлік иелері. Салық базасы-мүліктің құны.
- Жер салығы(жергілікті бюджеттерге және Республикалық маңызы бар қала мен астана бюджеттеріне түседі). Төлеушілер – заңды және жеке тұлғалар-меншік иелері және жер учаскелерінің титулдық иелері. Салық базасы –алаң көлемі. Мөлшерлемелер әртүрлі және учаскелердің нысаналы мақсатына байланысты.
- Көлік құралдарына салынатын салық(Республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті бюджеттері мен бюджеттеріне түседі). Төлеушілер - заңды және жеке тұлғалар – көлік құралдарының иелері және иелері. Мөлшерлеме көлік құралының түріне байланысты қозғалтқыш көлеміне, жүк көтергіштігіне, қуаттылығына, отыратын орындарының санына байланысты.
- Ел ішінде өндірілетін немесе елге әкелінетін тауарларға, жұмыстарға, қызметтерге салынатын



салықтар.

- Қосымша құн салығы (республикалық бюджетке түседі). Жанама салық. Салық салынатын айналымы бар төлеушілер – заңды тұлғалар, сондай-ақ тауарларды импорттаушылар.
- Акциздер (барлық деңгейдегі бюджеттерге түседі). Жанама төлемдер. Алкоголь өнімін өндіруші – төлеушілер, өткізушілер немесе импорттаушылар жатады, оған: құрамында спирт бар, темекі өнімі, отын, мұнай өнімдері, көлік құралдары.
- Ойын бизнесіне салық (республикалық бюджетке түседі). Төлеушілер-ойын саласында қызмет көрсететін заңды тұлғалар. Ставка ойын қызметінің түріне байланысты, республикалық бюджет туралы заңда әрбір салық кезеңіне белгіленетін айлық есептік көрсеткішке еселенген болып табылады.
- Тіркелген салық (жергілікті бюджеттерге және Республикалық маңызы бар қала мен астана бюджеттеріне түседі). Ойын жабдықтарының кейбір түрлерін, бильярд үстелдерін және т.б. пайдалана отырып қызметті жүзеге асыратын төлеушілер – заңды тұлғалар және кәсіпкерлер салық салу объектісі осы жабдық болып табылады.

Сыртқы сауда және сыртқы экономикалық салықтар

1. Экспортқа рента салығы (республикалық бюджетке түседі). Шикі мұнай мен мұнай өнімдерін төлеуші-экспорттаушылар. Салық салу объектісі-сатылған өнімнің көлемі. База-сатылған құны.
2. Кедендік әкелу және әкету баждары (республикалық бюджетке түседі). Баж салығы салынатын тауарлар тізбесі және олардың мөлшері ҚР Ұлттық экономика министрінің бұйрықтарымен бекітіледі.

Жер қойнауын пайдаланғаны үшін арнайы төлемдер мен салықтар

- Жер қойнауын және басқа да табиғи объектілерді пайдаланғаны үшін арнайы төлемдер мен салықтар (барлық деңгейдегі бюджеттерге түседі).
- Жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлем (жалға алу)
- Жер үсті көздерінің су ресурстарын пайдаланғаны үшін төлемақы
- Жануарлар дүниесін пайдаланғаны үшін төлем
- Орманды пайдаланғаны үшін төлем
- Ерекше қорғалатын табиғи аумақтарды пайдаланғаны үшін төлем.

Заңдық мәнді іс-әрекеттерді жасағаны үшін міндетті төлемдер

Заңдық маңызы бар іс-әрекеттерді жасағаны, Рұқсаттар мен лицензиялар алғаны үшін міндетті төлемдер барлық деңгейдегі бюджеттерге түседі.

- мемлекеттік баж
- консулдық алым
- тіркеу алымдары
- ҚР аумағы бойынша автокөлік құралдарының жүріп өтуі үшін алынатын алым
- аукционнан алым
- лицензиялық алым
- телевизия және радио хабарларын тарату ұйымдарына радиожилік спектрін пайдалануға рұқсат бергені үшін алым
- азаматтық авиация саласындағы сертификаттау үшін алым
- радиожилік спектрін пайдаланғаны үшін алым
- кеме жүзетін су жолдарын пайдаланғаны үшін алым
- сыртқы жарнаманы орналастырғаны үшін алым

Арнайы салық режимдері

- шағын бизнес субъектілері үшін (патент немесе оңайлатылған салық декларациясы негізінде әлеуметтік салықты, корпоративтік және жеке табыс салығын төлеудің оңайлатылған тәртібін көздейді))
- шаруа фермер қожалықтары үшін (бірыңғай жер салығы, жеке табыс салығын, қоршаған ортаға эмиссия үшін төлемақыны, жер салығын, жер учаскелерін пайдаланғаны үшін төлемді, көлік құралдары салығын және мүлік салығын ішінара ауыстырады))
- ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін (шаруа фермер қожалықтары үшін де, басқа



ұйымдық-құқықтық нысандағы ауыл шаруашылығы өндірушілері үшін де қолданылады, табыс салығын, ҚҚС, әлеуметтік салықты, сондай-ақ мүлік пен көлік құралдарына салынатын салықтарды есептеудің ерекше тәртібін көздейді))

Осылайша, салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің сомасын есептеуді салық органдары салықтық тексеру нәтижелері бойынша жүргізеді, есептеуді салық нысандарын ұсына отырып, салық төлеушілер дербес жүргізеді немесе салық төлеушінің атына хабарлама жібере отырып, жеке тұлғалардың жергілікті салықтар бойынша салық органдары жүргізеді.

7 -дәрістің түйіндемесі

Салық мемлекетке төленетін міндетті төлемдер

Салық-бұл шаруашылық жүргізуші субъектінің алдын ала белгіленген және заң тәртібінде белгіленген табысының бір бөлігін мемлекет пайдасына алу. Мемлекет пен муниципалдық құрылымдардың қызметін қаржылық қамтамасыз ету және олардың өз функцияларын неғұрлым толық орындауы мақсатында ұйымдар мен жеке тұлғалардан алынатын міндетті өтеусіз төлемді салық деп түсіну керек

Салықтың түрлері

Қалыптастыру тетігі бойынша салықтар екі негізгі топқа бөлінеді: тікелей және жанама. Тікелей салықтар мүлік иелерінен, табыс алушылардан тікелей алынады. Жанама салықтар тауарлар мен қызметтерді өткізу немесе тұтыну саласында алынады, яғни сайып келгенде өнімді тұтынушыларға қайта салынады.

Тікелей салықтарға жатады:

- жеке тұлғалардың табыстарына салынатын салық;
- * ұйымдардың пайдасына салынатын салық;
- * мүлік салығы;
- * ойын бизнесі салығы;

Жанама салықтар жатады:

- * қосылған құн салығы (ҚҚС);
- * тауарлардың жекелеген түрлеріне салынатын салық (акциздер);
- кедендік баждар.

Салық жүйесі бойынша сауатты болу қажет

Салық төлеуден жалтару құқықтық әдістердің көмегімен салық міндеттемелерін азайтуды білдіреді. Бұл халықтың табыс салығын жоспарлау үшін Салық кодексінің және нормативтік актілердің білімін қолдануды қамтиды. Салық төлеуден жалтару айыппұлдарға, айыппұлдарға, пайыздық төлемдерге және түрмеге қамауға алуға әкеп соғады. Керісінше, салық төлеуден жалтару сіздің табысыңызды арттырады, өйткені сіз аз салық түрінде төлейді, бірақ нәтижесінде заңды бұзғаның үшін жауап тартуға тура келеді. Сондықтан Салық жүесі туралы сауатыңызды ашып, міндетті төлемдер мен салықтарды дер кезінде төлеп отырған дұрыс.

Дербес жұмыстарға арналған тапсырмалар

1. Салықты дер кезінде төлеп отырудың қажеттілігі мен маңыздылығын дәлелдейтін өз тәжірибеңізден мысалдар мен жағдайларды сипаттаңыз.
2. Салықты төлеу кезінде тиісілі жеңілдіктерді қолдану мүмкіндіктері туралы талдау жасаңыз

Бақылау сұрақтары:

1. Салық түсінігіне анықтама беріңіз.
2. Салықтың негізгі түрлерін сипаттап беріңіз.
3. Салықтың атқаратын функциялары қандай?
4. Салықтық жеңілдіктерді халықтың қандай топтары қолдана алады?

Қосымша ресурстар

Роберт Кийосаки: Налоговые секреты: М: Издательство: Попурри, 2015 г. 80 с

С. Лукас.: Личное состояние: Приумножать, защищать, распоряжаться. М: Издательство Альпина, 2007 г. 320 с чу